ශ්‍රී ලාංකේය ස්තූපවල උපරිභාගයේ නිරූපිත සංකේතාර්ථ පිළිබඳ විමර්ශනයක්

කේ. සංජුක නයනජිත් [1]

බෞද්ධ ආරාමික වාස්තුවිද්‍යාවේ ප්‍රධාන පූජනීය වාස්තු නිර්මාණය වූ ස්තූපය, මානව සුසාන සංස්කෘතියේ සංකල්පීය පරිවර්තනයක ප්‍රතිඵලයක් වේ. එය බුදුන් වහන්සේගේ රූපකාය ත්, ධර්මකායත් මානවරූපීව හෝ අමානවරූපීව හෝ භක්තිවන්ත ජනයා හට සම්ප්‍රේෂණය කරවීම කි. මෙහි ප්‍රධාන අරමුණ වනුයේ ශ්‍රී ලාංකේය ස්තූපවල උපරිභාගයේ නිරූපිත සංකේත හඳුනාගැනීම ය. ඒවා සමස්ත ස්තූපයේ සංකල්පීය තේමාවට කෙතරම් සහසම්බන්ධ වන්නේ ද යන්න විමර්ශනය කිරීම පර්යේෂණ ගැටළුව යි. ඒ සඳහා සාහිත්‍යය මූලාශ්‍රය පරිශීලනය මූලික ක්‍රමවේදය ලෙස යොදා ගෙන ඇත. ස්තූප උපරිභාගය මුද්ධවේදී, හර්මිකාව, ගජස්ථම්භ, ඡත්‍ර යෂ්ඨි හා ඡත්‍ර ලෙස මුල් කාලයේ දී නිර්මාණය කෙරිණි. ස්තූපයේ විකාසනයේ දී එම අංග අභාවයට ගිය අතර, ඒ සඳහා සතරැස් කොටුව, දේවතා කොටුව, කොත් කැරැල්ල, කොත හා චූඩාමාණික්‍යය ආදී නව අංග එකතු වී තිබේ. සමස්ත ස්තූපයෙන් බුදුන් වහන්සේ හා විශ්වය සංකේතවත් කොට තිබේ. ලක්දිව ස්තූපයේ උපරිභාගය නිර්මාණය කිරීමේ දී කලාකරුවා විසින් පංචාංගුලික පංක්ති, චන්ද්‍රසූර්ය සලකුණු, පූර්ණ ඝට සලකුණු, ශාක පත්‍ර සලකුණු, නෙලුම් මෝස්තර හා සතරවරම් දෙවිවරු මෙන් ම වාමන නිරූපණ ද ධජ පතාක ආදිය ද සංකේත ලෙස භාවිත කොට ඇත. මුද්ධවේදී නමින් හඳුන්වන ලද සතරැස් කොටුවෙහි චන්ද්‍රසූර්ය සලකුණු නිරූපණය කෙරේ. ලක්දිව මහාථූප නිර්මාණ විස්තරයේ දී සද්ධාතිස්ස රජු විසින් දුටුගැමුණු රජු හට වැඩ අවසන් ස්තූපය පෙන්වීමේ දී චන්ද්‍ර-සූර්ය සලකුණු මෙන් ම අවශේෂ සලකුණු ද සතරැස් කොටුවේ නිරූපණය කළ බව දැක්වේ. ක්‍රි.පූ දෙවන ශතවර්ෂය වන විටත් ලක්දිව ස්තූපවල සතරැස්කොටුවේ චන්ද්‍ර-සූර්ය සලකුණු ද්විත්වය දැක්වූ අතර ක්‍රි.ව හතරවන සියවසින් පසු ඇතැම් අවස්ථාවල සූර්ය සංකේතය පමණක් භාවිත වීම සැලකිය යුත්තකි. මධ්‍යකාලීන ස්තූපයක් වන රන්කොත් වෙහෙරේ දක්නට ලැබෙනුයේ හිරු-සඳු වෙනුවට පෙති අටෙකින් යුතු පිපුණු පියුම් මෝස්තරය කි. මේවා බුදුන්වහන්සේගේ ධර්මාලෝකය සන්නිවේදනය කිරීම සඳහා යොදාගෙන ඇත. පැරණි ගජස්ථම්භය, ඡත්‍ර යෂ්ඨිය හා ඡත්‍රය, විශ්වයත් බුදුන් වහන්සේත් හැඟවීම සඳහා යොදාගත් සංකේත වේ. බුදුන් වහන්සේ දේවාතිදේව බව හැඟවීම ඉන් අදහස් කර ඇත. ලක්දිව ස්තූපවල දේවතා කොටුවේ වැඩිමනක් දේව රූප ද ඇතැම් ස්තූප වල එහි උපරිභාගය දරා සිටින සේ නිරූපිත බහිරව රූප ද වේ. එවිට එය දේවතා කොටුව නොව, බහිරව කොටුව ලෙස ද හැඳින්විය හැක. මේවා සමස්ත ස්තූපයේ අභිමතාර්ථය වන විශ්වය හා බුදුන් වහන්සේ පිළිබඳ සංකල්පය සමාජගත කිරීමේ දී නිර්මාණ ශිල්පියා විසින් යොදාගත් සංකේත නිරූපණ බව සිතීම යුක්ති යුක්ත වේ.

ප්‍රමුඛ පදඃ උපරිභාගය, සංකේත, බුදුන්, නිරූපණය, ධර්මාලෝකය

---

[1] පුරාවිද්‍යා අධ්‍යයන අංශය, ශ්‍රී ලංකා බෞද්ධ හා පාලි විශ්වවිද්‍යාලය. bs2020067@bpu.ac.lk